

ß) Vida de la Comuna (1951-1954)

1) Any d'infància (1951-1952)

L'ambient d'Albelda

Penso que els sociòlegs especialitzats en dinàmica de grups voldrien sucari-hi pa. L'experiment de comuna d'estudiants a Albelda d'Iregua és ric en ensenyances. En acabar l'aventura d'aquells tres anys, més d'un va decidir escriure'n un llibre. Ara, a més de vint anys de distància, es faria difícil. I ací no té cabuda una dissertació tan extensa. Desequilibraria el conjunt d'aquestes memòries. Però, si no l'extensió, sí que caldrà donar-li tota la importància que té l'experiment espontani en si mateix, i tota la importància que té en la vida posterior del personatge biografat.

L'escena canvia de lloc. S'abandonen les comes del Montejurra i ens traslладem a un típic paisatge riojà. Dels set petits afluents de l'Ebre que constitueixen aquesta fèrtil comarca de La Rioja, l'Iregua és el del mig. Al cor, doncs, de la Rioja. Desemboca a l'Ebre,

al costat mateix de Logronyo. I és recorregut de punta a punta per la carretera que parteix de Logronyo, que remunta l'Iregua aigües amunt, fins a saltar el port de Piqueras, entrar en l'altiplà castellà i anar a raure a Sòria. L'eix de La Rioja. Vall feraç atapeïda d'hortes, vinyes, oliveres, on es cull el millor "pepinillo" i la millor maduixa d'exportació. Seu de les grans indústries conserveres *Trevijano*. Les muntanyes foradades, convertides en cellers d'un fort vi negre.

A prop del poblet d'Albelda, lloc de batalla de moros i cristians, el riu és frenat per una petita resclosa que desvia part de l'aigua a un canal a l'esquerra del riu. Entre riu i canal, en una illa artificial de dos-cents metres de màxima amplada i uns sis o set-cents metres de llargada es troba la propietat dels Escolapis. A la punta, una pollancreda per resistir l'embat del riu. A continuació, una horta esplèndida. Aprofitant un desnivell artificial del canal, hi ha un trull accionat per aigua i electricitat que mol la collita d'oliva de tota la rodalia. Després ve l'espaiós edifici modern de nova planta, en forma de vuit quadrat, posat de través, amb dos claustres interiors i quatre torres elegants als quatre cantons. Darrere hi passa el camí que va de la carretera, que travessa la vall a l'esquerra del riu, al poble que s'enfila per la coma de la dreta, després de travessar un pont.

El lloc és captivador. Jardí, camp de futbol, camp de basquet, l'horta ufanosa, el nou edifici, el riu i el canal, dos cedres del Líban de la varietat liriforme senyorejant el conjunt. Contrasta la propietat dels escolapis amb la rusticitat de les construccions del poble. Diuen que no són pas pobres. Si més no, són d'aparença ben trista. Molts ases carregats amb llurs sàrries desfilen a trenc d'alba cap al tros allunyat i retornen a posta de sol, retallats melangiosament contra l'horitzó. El molí va rajant líquid daurat. Els cups, líquid vermell. Famílies senceres, que han criat molts fills expressament, es passen el dia ajupits als maduixerars, tot collint la delicada fruita una a una de la mata exigua. Les torres de canya de les mongeteres produeixen el *caparrón*, mongeta generosa de pell fosca, en gran abundància. Els fruiterars proporcionen peres, pomes, cireres, prunes, albercocs, préssecs. Un paradís! Sovint els tres-cents juniors són "llençats" a l'hort a menjar maduixes o fruita directament de la planta, per mor de passar-se. N'hi ha massa.

No es dona l'abast a collir-ho tot al seu temps. La fam fuig definitivament i es perd de vista per a sempre més. La por inconscient de la fam no fugiria tan fàcilment. Les indigestions, i inclús les llagues d'estómac per menjar massa, esdevenen freqüents.

El futbol, el bàsquet, els banys al riu al bon temps, les excursions de tot el dia enforteixen uns cossos fins ara depauperats i deficients. Al segon any s'estrenarà una superba construcció en ciment armat de quatre frontons, inaugurada amb un partit memorable de pilota basca entre el nou campió mundial, el logronyès Barberito i l'anterior campió mundial, el guipuscoà Gallastegui. Feia bo de veure les actituds escultòriques de Gallastegui, semblava un grec del temps de Fídies i de Miron.

Tot plegat un generós marc per als tres anys d'estada fixa i obligada. Allí calia fer el segon, el tercer i el quart de teologia. Els tractats assignats eren: Déu U, Trinitat. Déu creador i conservador de l'univers, Verb Encarnat, Gràcia, Sagraments, Moral fonamental, Justícia, Matrimoni, Litúrgia, Sagrada Escripura, Dret Canònic, Patrística, Ascètica i Mística, Grec i Hebreu. Estudis exclusivament enfocats a la formació eclesial. Tant s'havia de saber per poder ser sacerdot? Per què? No insistí Jesús de Natzaret, en triar els seus deixebles —que serien els Apòstols— exclusivament entre ignorants treballadors del poble? No era ell també un treballador d'un llogarret insignificant? La contradicció escandalosa era invisible als ulls d'aquells candidats al servei apostòlic.

Introduïm-nos a l'interior de la gran closca. Tan bella com era la naturalesa exterior, era lleig l'àmbit interior. Atmosfera enrrida. Un mestre de junior famós, com fou el P. Tasi a Moià, vell de sempre, carregat de l'experiència més tradicional, senyorejava Albelda. Es tractava del P. Montañana, valencià. Havia arribat a l'extrem de les seves possibilitats i repapiejava. Fins aleshores ningú en tota l'Escola Pia no havia gosat insinuar-li la retirada. I casualment, ara fou el moment. Com un averany inevitable, lloc on arribava el nou curs, lloc que canviava de superior responsable. Aquesta vegada encara haurien de suportar un any la tutoria del vell mestre, però, com veurem, amb rebaixes.

Pobre Pare Montañana! Els dos cursos anteriors s'acarnissaven amb ell despietadament. Li feien la vida impossible. Li prenien el pèl. El feien enrabiar fins provocar-li uns esclats d'ira deplorables.

Tenia el juniorat carregat de prohibicions i limitacions. Ningú no podia entrar a l'habitació d'un altre sense permís. Quan entrava ell, llosc, en una habitació on hi havia reunió no permesa, els visitants s'amagaven sota el llit o a la part de fora de la finestra. Des de les altres finestres, els estudiants veien l'aspecte grotesc que prenien a la vista de tots l'amagat, fent tentines i equilibris en l'ampit de la finestra amb greu perill de caure daltabaix. Mentre els de sota el llit escoltaven els "secrets íntims" que el P. Mestre tractava de sostreure a l'estudiant esquiu visitat, tot tractant de contenir el riure. Tothom parlava malament del P. Mestre. La seva autoritat estava per terra. Els superiors decidiren que el curs 1951-52 seria el seu darrer any de mestre a Albelda. I ja, per aquell curs, enviarien el que havia de succeir-lo, el P. Antoni Gómez, santanderí, de la província escolàpia de Castella, llicenciat en pedagogia per la universitat de Madrid. Un home menut, llest, amb molta personalitat i estil, molt honorat, jove i amb un absurd complex d'inferioritat potser atribuïble a la curta talla de la seva còrpora. Ja l'anirem coneixent. De moment arribà i tractà de restar en una discreta penombra durant tot aquest curs d'espera. Observa molt i calla molt. Veu el desori. Pateix, però no intervé.

El P. Montañana té un acudit verament original abans de marxar. Deixarà escrit, amb tots els ets i uts, com a testament seu, un reglament monumental, recull de la seva experiència llarguíssima. Per a perpetuar, pels segles dels segles, la seva acció. Les generacions futures, així, s'aprofitarien dels tresors acumulats de "pedagogia de teòlegs" pel vell P. Montañana. *Ad perpetuam rei memoriam*. Ja portava un any escrivint. El primer trimestre d'aquell nou curs se'l passà pràcticament tancat al seu despatx escrivint. El juniorat s'ensorrava, la disciplina havia fugit i, en el seu lloc, campava el llibertinatge més desenfrenat. Allò era xauxa. Els nous de primer curs estaven astorats. Veien com els grans es sumien en l'anarquia i els enduien a ells a fer la mateixa cosa. Què fer? Per Nadal els grans feren una obra de teatre medieval. Els sentinelles de la muralla s'avisaven uns als altres durant la nit:

—“Centinelas de palacio, ¡alerta!”

Durant molts dies després, quan el P. Mestre apareixia per l'extrem d'un corredor, se sentia de cambra en cambra, transmetre's el crit: “Centinelas de palacio, ¡alerta!” Marxaven els que estaven

sense permís. S'apagaven els llums encesos sense permís, per estar prohibits durant la nit. Tot corredisses. I el mestre beatíficament passava, sense adonar-se de res. Realment no se n'adonava?

Acabada la redacció del reglament —tenia més de cent planes— decidí dedicar la conferència espiritual diària a llegir i comentar la seva obra mestra. Allí sí que els tres-cents teòlegs perderen tota mesura. El P. Mestre llegia i la gent esclafia a riure a la seva cara. Anxovats en una sala petita, qualsevol excentricitat d'un es contagiava a tota la massa. Protestes, interrupcions, murmuris, crits. De tot, excepte de reglament. Aquesta trista tessitura durà tot el primer curs. Fins que, a fi de curs, fou substituït pel P. Antoni Gómez.

El pas del curs de tercer d'Iratxe a primer d'Albelda no podia implicar més contrastos. De grans passaven a petits, d'honorats passaven a anodins. I, a més a més, en les circumstàncies especials esmentades en què es trobava el teòlogat, de l'eufòria passaven a la vulgaritat, de l'entusiasme al desengany, de la il·lusió al fàstic, de l'autoritat acceptada al desordre repugnant. El xoc fou fort. El curs es replegà sobre ell mateix i es tancà. Alguns intentaren seguir la via fàcil de deixadesa que oferia l'exemple dels teòlegs més grans. La majoria preferí autoimposar-se una programació per dur endavant l'impuls adquirit a Iratxe. Les conquestes eren massa valuoses per deixar-les perdre sense més ni més.

En Xirinacs tingué un motiu nou de desencantament. Venia malalt d'Iratxe. El seu mal de cap semblava fer-se crònic. No l'abandonava mai. A Albelda hi estava de professor aquell P. Claudi Vilà, mestre adorat del petit Xirinacs, de primer i segon curs de batxillerat al carrer Diputació de Barcelona. Com havia anat a parar a Albelda? Després de la seva estada a Barcelona li havia tocat, per sorteig, fer dos o tres anys de capellà castrense al campament militar de Sant Llorenç de Morunys. Psicòlogicament l'extemporània missió el destrossà. Aquell jove escolapi entusiasta i optimista cedí pas a un escolapi crític, turmentat, agre. Allà a Albelda, ensenyava els difícils tractats de Moral especial: Justícia i Matrimoni i l'Ascètica i Mística. I aprofitava el temps per acabar la carrera de Pedagogia en la qual finalment es doctorà. Era evident un gran talent. En Xirinacs havia desitjat el moment de retrobar aquell home que havia estat el seu ideal i principal motor

inconscient de la seva vocació. Volia donar-li l'alegria de confessar-li la seva part important en la decisió d'ésser escolapi. I quan el trobà li caigué l'ànima als peus.

—Què tal Xirinacs! Com estàs?

—Bé, i vostè?

—Mira, ja veus, lluny de Catalunya per aquests verals ensenyant moral, i estudiant pedagogia.

—Tinc molt bon record de vostè.

—Ah sí?

—No sap que vostè fou el principal “culpable” de la meua vocació?

—No em digueres res aleshores. Em consola saber-ho. Però vull avisar-te molt seriosament. No facis ximpleries. El P. Mestre d'Iratxe, tots el coneixien, és una mica boig. Explota els joves sense consideració. Sempre n'està pensant una de nova. Excita els ànims dels nois i els fa treballar desmesuradament. Jo t'aprecio molt i no voldria pas que et passés qualsevol cosa que t'impedís arribar al final de la carrera. Sé que tens mal de cap. Has estat estudiant massa i has volgut fer massa coses. Ara pagues un excés d'ambició. Fixat bé en el que et dic. Res d'estudiar fort. Res de complicar-te la vida amb preocupacions extremes. Pren-te la vida amb calma. Deixa't d'il·lusions i somnis de grandesa. Et vull manar una cosa, perquè t'estimo. Tu obeeix-me, mira només d'aprovar just. No vull notables ni excel·lents. Només aprovat. Ho entens bé? Només aprovat!

El xicot es pensava trobar en el P. Claudi la segona edició del P. Rafael. Tenia projecte de recolzar en ell tots el seus deliris i ambicions, les seves experiències i exploracions interiors, les seves ocurrències en el camp del l'encaminament del curs... El P. Claudi ja no era idealista. Havia canviat. Les seves classes eren eixutes com un tronc d'olivera. S'endevinava, darrere del compliment exacte dels seus deures, un esperit desenganyat de la vida, ple d'escepticisme. L'altre català, el P. Miquel Balagué, l'escriptorista, professor de grec i d'hebreu, també es mantingué a una distància asèptica dels estudiants. Es passejava per l'horta llegint directament els clàssics grecs. Era, potser, el més competent de tots en les seves matèries, autor d'un bon diccionari grec-espanyol, però pura erudició. El P. Rector de la casa, un basc sorrut i irònic que

ensenyava Dogma, també fou interpel·lat pel diable. Un dia demanà audiència particular:

—Què vols?

—Volia discutir un punt fosc que tinc després de la classe d'avui.

—Vinga, seu. En què consisteix?

—A Ontologia dèiem que l'Ésser és la darrera raó de totes les coses. Ara a Dogmàtica diuen que Déu és la causa primera de totes les coses. Es pot dir que Déu és el contingut real de l'Ésser transcendent de la metafísica?

—Home... jo crec que sí. Déu és la plenitud de l'Ésser.

—St. Tomàs no diu que Déu és l'Acte pur? L'Ésser en acte que extreu de la Potència pura totes les coses? No és aquest l'Acte creador?

—Sí, sí. Així és.

—Però aleshores en neix una dificultat. Si el Déu de la Teologia és l'Ésser transcendent de l'Ontologia, com l'Ésser és el que fa que tot sigui el que és, és el que dona la realitat, l'entitat a totes les coses, aleshores totes les coses són quelcom en tant tenen l'Ésser, en tant són divines. Tenir entitat esdevé la mateixa cosa que tenir divinitat. I això és pur panteisme, condemnat per l'Església...

—Mira, aquesta discussió ens portaria molt lluny. No pensis tant. Limitat a estudiar la lliçó assenyalada. Ja veuràs com més endavant es va aclarint tot. Un altre dia ja continuarem.

El diable es trobà al corredor sol, fred, desemparat. Aquella discussió abstrusa era molt important per a ell. Era la porta de la Glòria pel camí objectiu, exterior. Era la coronació de l'univers científic, sociològic i religiós. I s'havia trobat amb la porta als nassos. *L'Església no permetia que Déu tingués res a veure amb l'íntima realitat de les coses d'aquest món.* Aprofundint i pujant amunt no es trobava Déu, es trobava un fantasma buit de Déu, l'ésser abstracte, i una porta tan tancada com, fins feia poc, l'àngel l'havia trobada per la seva banda. El déu diabòlic que s'amagava a l'altra banda de la porta, a la cambra alta exterior, el déu de la teologia, de moment es feia incompreensible. Caldria estudiar-lo anys i anys en aquella ciència central dels estudis d'Albelda: la teologia —el tractat de Déu— però, ja no era un estudi científic. Ja

no es tractaria d'estudiar un material observable, verificable. Ara calia entretenir tres anys debatent-se en el núvol del misteri: ciència estudiada *per procurador*, per poders. D'ara endavant caldria creure les dades fornides pel Revelador sense entendre-les i sense poder-les comprovar. Prohibit l'accés directe a la cambra alta. Més que una revelació semblava una velació. No els misteris revelats de la nostra santa religió, sinó les realitats velades del nivell superior de la realitat universal.

Què passava, que tothom s'amagava, tothom fugia, tothom responia amb prohibicions, amb evasives? El sol d'Iratxe arribava a la posta. La dolça pau del ventre matern s'havia acabat i ocupava el seu lloc la implacable lluita per l'existència. Trigaria molts anys el diable a descobrir que les altures de la societat humana, incloses les altures de la piràmide levítica religiosa a què s'estava acostant, estaven ocupades per una altra mena de déu. El déu de la teologia era una pantalla per velar els verdaders déus d'aquest món, els acumuladors del poder personal que té cada home, els lladres de l'ésser de l'home, que s'han enfilat damunt de tots els homes per a exprimir-los i servir-se'n a llur albir. No és un panteisme el que hi ha a la terra plana. El que hi ha és un gran materialisme superconcentrat a les altures del cel dels poderosos.

Però tot això no es podia dir als ingenus levites que s'acostaven a l'honor del sacerdoci. Potser ni aquells escèptics professors albeldencs gosaven dir-s'ho a ells mateixos. Indubtablement ho intuïen. No podia tenir altra explicació llur actitud desil·lusionada.

De moment, ningú no podia fer costat a aquell curs nouvingut, varat en aquella platja inhòspita. Bon menjar, bons esports i cap preocupació superior. Els altres cursos donaven l'exemple. Es corrien veus de coses terribles; entraven d'amagat tota mena de novel·les i revistes mundanes. Entrava beguda espirituosa. Es deia que un estudiant havia tingut un fill avortat amb una de les monges de la cuina. L'exemple d'escepticisme dels professors donava un aire d'irreligiositat i incredulitat a aquells que estaven més a prop del sacerdoci. La màquina d'estudis i d'actes de pietat tradicional funcionava d'esma. No s'hi veia ni gota d'il·lusió. Els més sensats d'entre els estudiants grans es recloïen en el seu interior. Els de més vàlua es dedicaven a conrear els seus estudis o a les seves inclinacions particulars. Cadascú mirava per ell. I damunt

d'aquest panorama, la crítica generalitzada contra el volcà encès a Iratxe pel P. Rafael; la desautorització de tot allò que havia constituït la joia i el goig dels tres anys anteriors.

Com he dit, doncs, el curs es tancà sobre si mateix.